

וְהַגְרִילִם (שם, ט), קָטָן (שם, יג)³. נטייה לסימון מופרז מעין זה מצויה קצת גם בכתב-היד הקרובים לא, ובייחוד ל¹⁵, להדגשת ההטעמה מלרע במקומות של ספק, כגון: שוֹבֵלִי (קש' יר' לאיט), שָׁבֹל (ש' דה"ב כה, יב), וְכוֹבֵלֵ (ש' יח' כז, י), לְשֹׁאֵל (ל¹⁵ יר' ו, כט), וְחֲשִׁתְּךָ (ל¹⁵ יח' טז, לו), וְהָאֵל (ל¹⁵ זכ' ה, ז)⁴.

סימון כפול של טעמים אחרים – כח. 5.

משרת הפשטא

4. לפעמים נכתבת בא וחבריו געיה בתיבה מוטעמת בפשטא בנטייה קלה לשמאל, כמרכא, כגון: וְנָסְפוּ (ש' טז, כג), כָּל-יִזְדְּעוּ (שמ"א י, יא), וְיֶאֱמְרוּ (מל"ב ד, מ), וכן בל, כגון: וְטוֹבִיָּה (ז נחמ"ב ב, י), עֲלֵיתֶכֶם (ז דב' יב, ו); ואפשר היה להניח, שהם נוהגים להטעים מרכא עם הפשטא בתיבתו, דוגמת הטעמת מרכא ותביר בתיבה אחת. אף על פי כן מסתבר שלמרות דמיון הסימן למרכא אינו אלא געיה, שכן הדוגמות שבהן הגעיה נוטה לשמאל אינן מצטרפות לסוג מיוחד לעומת אלו שבהן אינה נוטה; לפעמים הגעיה נוטה גם כאשר בא משרת לפני התיבה; בתיבות זהות לפעמים הגעיה נוטה ולפעמים אינה נוטה; ולבסוף – הטעמת מרכא עם פשטא בתיבתו אין לה זכר בספרות המסורה והדקדוק⁵. משום כך מסתבר שאין צורה זו של סימון הגעיה אלא מקרה.

בהטעמת משרת הפשטא הכללים המקובלים נאים לא וכתב-היד הקרובים לו, פרט לכך, שכאשר בא פסק בין המשרת והפשטא וטעמי שתי התיבות סמוכים, אין המרכא מתחלף במהפך (כדברי היידנהיים, כד, ב; ויקס, 107 והערה 28 שם; יפת, 77; דוחן, דה"ט, 183; 349 הערה 45; הנ"ל, לשוננו כו-כח, תשכ"ד, 207, והערה 51, שם), וא מטעים אפוא: רַגְלִים' רַצְתָּהּ (יר' יב, ה), עֲזִירָקָם' בְּכֹרֹ (דה"א ח, לח; ט, מד), וְאֶמְרִי לוֹ (לא קרי; אלל¹⁵ ל¹⁵ יקש' שמ"א ב, טז; מס"ק ק: ל בט; מס"ק ק: ואמרי לו משה מוחה. פינחס ואמרי לו). שיטת הטעמת המשרת לפני פסק שונה אפוא בפשטא מאשר בתביר (כד. 5).

המשרת בצירופים כגון: שְׁמַת אֱלֹהִי (יש' מז, ז) הוא מרכא, ולא נחשב שוא נע בין טעמי שתי התיבות. המשרת בצירופים כגון: טָבַח טָבַח (יח' כא, טו) הוא מהפך, ופתח הגובה נחשב אפוא תנועה או מעון תנועה.

5. כאשר תיבת שְׁתִּים מוטעמת בפשטא ואין לפניה משרת, מסומן בא ובקצת מן הקרובים לו יתיב לפני הש' השואה – וי' כג, יז, בלל¹⁵ שְׁתִּים, ש שְׁתִּים, שיל¹⁵ מ שְׁתִּים; יח' א, יא, אל¹⁵ שְׁתִּים,

3. חומר רב על קטעי מקרא, על פי רוב בניקוד טברני "מורחב", המכפילים או אינם מכפילים את הפשטא, אצל א' דיאס מאצ'ו, ספר דריוור, 27 ואילך.

4. פעמים משמשת געיה לתכלית זו: וְאֶקָל (ש' במ' ח, יח), אֶת-רֹאשׁוֹ (ב' במ' ד, ב).

5. ושוא זכר כלשהו לכך בדברי ע"ס, לא, ב, (ניקוד הדוגמות לפי כתב-היד הקרובים לא): "כל תיבה שיש בה ב' טעמים והיא צריכה להגיד בפשט... ואם אין ביניהם כי אם שוא יהיה הטעם הראשון מאריך והשני פשט כמו בִּינָה (ל בר' גטו), שוֹבֵב (ל שם, יט), וְהַפְדָּה (לש דב' יגו; ש' בלי געיה)". אך כנראה כוונת "מאריך" כאן לגעיה.

ל (שְׁתִּילִים) (שְׁתִּילִים), ק שְׁתִּילִים, ש¹ שְׁתִּילִים, ¹⁰⁷ שְׁתִּילִים, אולי מתוקן מן: שְׁתִּילִים; שם מא, כד (פעמיים), אל שְׁתִּילִים, ק (שְׁתִּילִים) (שְׁתִּילִים), ש¹ שְׁתִּילִים, ¹⁸⁷ שְׁתִּילִים.

בחילופים לוי' וליה' א נאמר שב"א וב"נ הסכימו להטעים תיבה זו בתיב (ולא בשני פשטים), אך נחלקו במקום סימונו; ב"א סימנו לפני חשוא שתחת ש ואילו ב"נ לפני הפתח שתחת ת. מס"ק ב לוי' כג'ז מביאה את שלוש הצורות: שְׁתִּילִים שְׁתִּילִים שְׁתִּילִים, בלי הערה נוספת. במס"ק ש שם נאמר: "לרבי פינחס שְׁתִּי טבעת זהב שְׁתִּיל שְׁתִּיל עשרנים שְׁתִּיל מוסבות דלתות וכן הוא רבי מוחא קרו ולבן נפתלי ולבן אשר שְׁתִּילִים שְׁתִּיל על דעתיה דרבי חביב". במסירת דעות ב"א וב"נ הערת-מסורה זו היא אפוא משובשת. ברוב כתבי-היד הקרובים לא מוטעם: שְׁתִּיל (בללגלג¹⁶⁷ שש¹ ש' לט, טז, יז, יט; לשש¹ במ' י, ב, ¹⁷ נמחק; שְׁתִּי ונכתב: שְׁתִּיל, ¹⁶⁷ שְׁתִּיל (היתיב הראשון חיוור, וכנראה נמחק).

השיטות השונות בהטעמת תיבת "שְׁתִּילִים" בפשטא משקפות, כנראה, דרכי הגייה שונות של תיבה זו. וענין זה נזכר הרבה אצל הקדמונים, הן בקשר להטעמת התיבה בפשטא, הן בקשר לניקודה (דגש קל אחר שוא בראש תיבה) ולהגיית הש' השואה (לוי, ח-יא, 33-31; ספר טעמי המקרא, Eii; הדקדוק הקצר, 18; עד"ד, 63; קמחי, זכרון, 28; רד"ק, מכלול, קמ"ב; ועוד הרבה). כולם מסכימים שהשוא שתחת ש הוא נח (ומשום כך דגש קל באות שאחריו); קריאת ש בשוא נח אפשרית, כיון שביטאו את התיבה: אֶשְׁתִּילִים, ומבטא זה נמסר "בקבלה שלאמת מאנשי כנסת הגדולה", דרך התלמידים אברהם בן ריקאט, פינחס, ועוד, עד שושלת בן-אשר (לוי, ט-י). אך מסתבר שלא כל הנקדנים היו תמימי-דעים ביחס להגיית התנועה הנוספת שלפני ש. אם זוהי תנועה ממש, אֶשְׁתִּילִים, יש בתיבה שלוש הברות וטעמה בהברה השנייה, ותיבה כזו יש להטעים בשני פשטים, ולא בתיב. הטעמה בתיב מוכיחה שטעמה של התיבה בראשה; אלו שהורו שיש להטעים את התיבה בתיב קראו, כנראה, לפני ש מעין תנועת-עזר קלה בלבד, שהיא חטופה מכדי עשיית הברה, ואין בה אלא כדי תמיכת השוא שאחריה, שיהיה נח, בלבד.⁶ לפי זה יש בתיבה רק שתי הברות. אמנם בראשה אות שואה, ואילו היה זה שוא כיתר חשואים בראש תיבה, היה נע, ושוב היה דינה של התיבה שתהיה מוטעמת בשני פשטים, אך כיון שהוא נח (בגלל תנועת-העזר שלפניו), טעמה של התיבה בראשה ממש ודינה שתהיה מוטעמת בתיב. מסתבר שב"א וב"נ ושושלת בעלי-המסורה שלפניהם קראו לפני ש תנועת-עזר קלה בלבד, כדעה האחרונה המובאת כאן, ואילו אחרים סברו כדעה הראשונה, שזוהי תנועה ממש, העושה הברה. השווה "ספר טעמי המקרא", Eii: "ודע אם היה משפט היתיב יהיה עם תחלת אות בתיבה. ומי שקרא שתיים בתיב מהפך והוא באות השלישי שבכתיבה לא עשה יפה לפי שהנחת הדיבור שתיים נהיה עם האות הגימל. ועל זה הענין יתכן להיות בפשטא מלמעלה שתיים ולכך אתה רואה בספרים הטובים שתיים" (מקורו

6. לקריאה כזו נאים, אפשר, ביטוייהם של שלמה אבן פרחון, מחברת הערוך, פרעסבורג תר"ד, ד"ב, הקורא לתנועה נוספת זו "געיה לפני ש"ן של שתיים", ושם, ערך "שנה": "לפיכך ראוי להוסיף געיה על הש"ן לומר אֶשְׁתִּילִים; ושל רד"ק, מכלול, קמ"א; "אות גרונות גנובה"; ע"ס, ד"ב.

הערבי בקטע כ"ח, IX A, 10: "ואעלם אן אדא כאן חכם אליתיב אן יכון מע אול חרף פמן קרא שתים בתיב מקלוב והו מע אול אחרף אלתאלת פי אלכלמה מא אצאב לאן תקריר אלכלאם אַשְתִּים פקד צאר מע אלתאלת עלי הדא אלונה פינבגי אן יקרא בפשט מן פוק אשתים ולדלך תרי פי אלמצאחף אלגיאד אלעתק שְתִים".

6. הדברים שנאמרו למעלה להסברת השיטות השונות להטעמת "שְתִים" אין בהם כדי להסביר את השוני שבינה ובין הטעמת "שְתִי" בפשטא בא וכתב־היד הקרובים. אפשר קשור שוני זה בכך, שתיבה זו טעמה מלעיל וזו מלרע. אכן, במקור העתיק ביותר הדין בתיבה זו, לוי, שם, כנראה מדובר רק על: שְתִי, שְתִים, שְתִיהֶם, שְתִיהֶן, ולא על: שְתִים (אין זה ודאי, כיון שלא בכל מקום התיבות מנוקדות); במקורות אחרים מדובר גם על "שְתִים", ואפילו בעיקר עליה.

מצויים דיבורים אחרים נוספים שבהם הטעמת תיבות "שְתִים", "שְתִי" וכו' ראויה לציון בגלל מעמדה המיוחד במינו של הש' השוואה:

° שְתִים עֲשִׂיהָ — (בלליזשוי במ' לג, ט) — הטעמת תיבת "שְתִים" במונח מתאימה לתיבה שטעמה בראשה, ואילו תיבה שאין טעמה בראשה דין שתהיה מוטעמת בקדמא; ואכן, בנוסח המקובל (כגון בתנ"ך גינצבורג) התיבה מוטעמת בקדמא.

בע"ס, לב, א, נאמר שהשופר המשרת לזקף הוא "מנענע" אם בא בתיבה שטעמה בראשה ולא קדמו שוא, "במ"א [בר מן א] קדמו שוא והוא מנענע כמו את שתי הכליות מנענע" (הכוונה: וְאֵת שְתֵי הַכְּלִיֹּת, בלש שמי' כט, יג; בלש וי' ג, ד, יט; ועוד). לפי זה נקראה כאן תיבת "שְתִי" כתיבה שטעמה בראשה. הבחנה זו בשופרות היא עניין לקריאה בלבד ואינה הבחנה שבכתב. בְשֵׁנֶת שְתִים (לְקַשֵּׁי חגי א, א) — המשרת מהפך, ולא מרכא, אף על פי שרק שוא נח חוצץ בין טעמי שתי התיבות.

מלעיל ומלרע

7. בין התיבות המוטעמות בפשטא דווקא מצויות אחדות שהטעמתן מלעיל או מלרע בא וכתב־היד הקרובים אינה רגילה. רובן משמשות נושא לחילופים: וְיַעֲרֹל (אלל¹³שוי דה"ב כד, יא), וְתִפִּי (אלק יח' טז, יג; שוי¹⁸ ותיפִי; חילוף: בִּנִּי מלרע), בְּסִגְרִי (יח' יט, ט; ל מלרע ומחוק פשטא מעל ס; קש¹⁸ מלרע; הסכמה להטעים מלרע; גִּנְאח, רקמה, קלד; רד"ק, מכלול, קנה, ב, קובעים שבִּי קרא מלרע ובִּי מלעיל), הַעֲלִיזָה (אלל¹⁸ צפ' ב, טו; ק הַעֲלִיזָה; שוי הַעֲלִיזָה; הסכמה להטעים מלרע), בְּהַשְׁתַּחֲוִּיתִי (אלקשוי מל"ב ה, יח; ל¹² בְּהַשְׁתַּחֲוִּיתִי; ל⁵ בְּהַשְׁתַּחֲוִּיתִי; חילוף: בִּנִּי מלרע), הַשְׁעָרָה (בלל¹⁸שוי שמי' ט, לא; שוי הַשְׁעָרָה; מס"ק ל¹: פלג; הסכמה, כנראה להטעים מלרע; אבל באותו פסוק גם שוי הַשְׁעָרָה), הַלְלוּ (אלל¹⁸שוי יח' לו, לה; ל¹⁵ הַלְלוּ; חילוף: בִּנִּי מלרע), וְהִשְׁבַּתִּי (אלקשוי שם כ, כב, הסכמה להטעים מלרע!), שְׁלִישָׁתָה (אלל¹⁸קשוי שם כא, יט, הסכמה כנ"ל!), וְהִטַּבְתִּי (אלקשוי שם לו, יא; ל¹⁸ וְהִטַּבְתִּי [י]; שוי בלי געיה; הסכמה כנ"ל). רד"ק מוסר על חילופים מסוג זה גם בבמ' לא, כו: וְחִצִּית (מכלול, ה, א; בלל¹⁸שוי